

Tadeja Galonja
Marjan Rode

Zgodovina 8

Samostojni delovni zvezek

Samostojni
+
e-gradivo
delovni zvezek

ZGODOVINA 8,
Samostojni delovni zvezek za zgodovino v 8. razredu osnovne šole

Avtorji: Tadeja Galonja, Marjan Rode
Strokovni pregled: Danijel Haromet
Jezikovni pregled: Nuša Radinja, Jasna Berčon

Ilustracije: Jernej Kovač Myint, Gregor Lož, Klemen Lazarevič, Shutterstock
Fotografije: Shutterstock, wikipedia, arhiv DZS
Oblikovanje: Klemen Gabrijelčič

Uredila: dr. Tina Ban
Glavni urednik: Vasja Kožuh
Izvršna direktorica Divizije založništva: Ada de Costa Petan

Izdala in založila: DZS, založništvo in trgovina, d. d.
Dalmatinova ulica 2, 1538 Ljubljana
Za založbo: Bojan Petan

ISBN 978-961-02-1087-0

Elektronska izdaja PDF, prva objava
Način dostopa (URL) www.eVedez.si
Ljubljana 2022

© DZS, založništvo in trgovina, d. d., 2022. Vse pravice pridržane.

Brez pisnega dovoljenja DZS je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev, dajanje na voljo javnosti (internet), predelava ali vsaka druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki. Odstranitev tega podatka je kazniva.

Razlaga ikon v e-gradivu

**video
posnetek**

**zvočni
posnetek**

**povezava
na splet**

**interaktivna
naloga**

**rešitev
naloge**

**dodatna
vsebina**

**animirana
slika**

 znanje uresničuje sanje
DZS, d.d., DIVIZIJA ZALOŽNIŠTEV
IZOBRAŽEVALNO ZALOŽNIŠTVO
<http://www.dzs.si>
e-pošta: info.narocila@dzs.si
tel. št.: 01/ 30 69 879

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-116415235
ISBN 978-961-02-1087-0 (pdf)

1

ODKRIVANJE SVETA IN DUHA**v 14. in 15. stoletju**

KAJ BOMO SPOZNALI?	6
1 STARI SVET PRED VELIKIMI ODKRITJI	8
2 ODKRIVANJE NOVEGA SVETA	11
3 SPREMEMBE V STAREM SVETU	14
4 POSLEDICE ODKRITIJ V NOVEM SVETU	17
5 ODKRIVANJE DUHA - HUMANIZEM IN RENESANSA	21
KOLIKO ZNAM?	24

2

VERŠKE IN POLITIČNE SPREMEMBE**v 16. in 17. stoletju**

KAJ BOMO SPOZNALI?	26
1 REFORMACIJA	28
2 PROTIREFORMACIJA	32
3 ŠIRJENJE OSMANSKEGA IMPERIJA	35
4 REFORMACIJA IN PROTIREFORMACIJA NA SLOVENSKEM	39
KOLIKO ZNAM?	42

3

POLITIČNE SPREMEMBE**v 17. in 18. stoletju**

KAJ BOMO SPOZNALI?	44
1 ABSOLUTIZEM IN PARLAMENTARIZEM	46
2 RAZSVETLJENSTVO	49
3 RAZSVETLJENI ABSOLUTIZEM	53
4 NASTANEK ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE	56
5 REVOLUCIJA V FRANCiji	59
6 FRANCOSKA REPUBLIKA	62
7 RAZSVETLJENSTVO NA SLOVENSKEM	65
KOLIKO ZNAM?	68

4

POLITIČNO DOGAJANJE IN ŽIVLJENJE**v 18. in 19. stoletju**

KAJ BOMO SPOZNALI?	70
1 NAPOLEON SI PODREDI EVROPO	72
2 ILIRSKE PROVINCE	75
3 DUNAJSKI KONGRES	78
4 NOVE IDEJE IN NACIONALNA GIBANJA	81
5 REVOLUCIONARNO LETO 1848	84
6 SPREMENJENA RAZMERJA MOČI	87
7 NASTANEK POLITIČNIH STRANK	90
8 POLITIČNO DOGAJANJE NA SLOVENSKEM	93
KOLIKO ZNAM?	96

5

GOSPODARSTVO IN DRUŽBA v 18. in 19. stoletju

KAJ BOMO SPOZNALI?	98
1 NOVOSTI IN IZBOLJŠAVE V KMETIJSTVU	100
2 INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA	103
3 POSLEDICE INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE	106
4 POLOŽAJ DELAVCEV IN DELAVSKO GIBANJE	109
5 SELITVE EVROPEJCEV	112
6 GOSPODARSTVO IN DRUŽBA NA SLOVENSKEM	115
KOLIKO ZNAM?	118

Uvodna stran
poglavja ponazarja
vsebino celotnega
poglavja.

Zgradba posameznega poglavja

1

ODKRIVANJE SVETA IN DUHA

v 14. in 15. stoletju

Sledijo strani z
razlagami, nalogami,
pojasnili, namigi in
opozorili.

2. KAJ BOMO SPOZNALI?

3. STARI SVET PRED VELIKIMI ODKRITJI

4. ODKRIVANJE NOVEGA SVETA

5. SPREMEMBE V STAREM SVETU

6. POSLEDICE ODKRITIJ V NOvem SVETU

7. ODKRIVANJE DUHA -

Poglavje se zaključuje
s kratko ponovitvijo
in preverjanjem znanja.

8. KOLIKO ZNAM?

1. Dopolni preglednico, v kateri je zapisano zaporedje dogodkov, povezanih z odkrivanjem sveta v 14. in 15. stoletju. Preglednico lahko dopolniš tudi v zvezi.

Tudi prispeli koparjeve prenosne ...	Portugalski odkritelji ...	Španski odkritelji ...	Posledice odkrivanja svetov za Evropo ...	Posledice odkrivanja svetov za prebivalstvo Amerike ...
...	...	...	...	...

2. Dopolni preglednico, v kateri predstaviš poglavne značilnosti humanizma in renesance. Lahko jo dopolniš tudi v zvezi.

Kdaj in kje se pojavila humanizem in renesanca?	Značilnosti humanistične miselnosti	Značilnosti renesančnega slikarstva, kiparstva in arhitekture	Značilnosti renesančne logike in glasbe
...	...	...	...

1

ODKRIVANJE SVETA IN DUHA

v 14. in 15. stoletju

→ KAJ BOMO SPOZNALI?

1 STARI SVET PRED VELIKIMI ODKRITJI

Trgovska karavana Marca Pola

V srednjem veku Evropejci razen svoje celine drugih delov sveta skoraj niso poznali. Nekaj znanja so imeli le o Aziji, s katero so živahno trgovali. V Evropo so iz azijskih dežel po kopnem dovažali začimbe, dišave, sladkor, tkanine, dragocene kovine in kamne ter številne druge dobrine.

V 14. stoletju so **kopenske poti do Azije pretrgali Turki**, ki so osvojili ozemlja v vzhodnem Sredozemlju. Evropski trgovci so zato začeli iskati pomorske poti do Azije. Da bi se lažje orientirali na odprtem morju, so začeli uporabljati **kompas, sekstant in astrolab**, razvili so tudi **tehnično boljše ladje**. Te pridobitve so Evropejcem omogočile **nova geografska odkritja** ter osvajanje ozemelj na drugih celinah.

2 ODKRIVANJE NOVEGA SVETA

Ladja karavela, s kakršno je plul Krištof Kolumb

Prebivalci Pirenejskega polotoka so bili odlični pomorščaki, zato so prvi začeli iskati pomorske poti do Azije. V prvi polovici 15. stoletja so portugalske posadke že dodobra raziskale zahodnoafriško obalo in ob njej postavile trgovske postojanke. Konec 15. stoletja je Portugalec **Bartolomej Diaz** dosegel **najjužnejšo točko Afrike** – Rt dobrega upanja, **Vascu da Gama** pa je uspelo obpluti Afriko in pristati na obalah Indije.

Krištof Kolumb se je leta 1492 pod špansko zastavo podal v iskanje zahodne pomorske poti do Indije. Po dolgotrajni plovbi je pristal na Bahamskih otokih ob obali **Severne Amerike** in jih razglasil za špansko ozemlje. Zaradi Kolumbovega odkritja so se na pot proti zahodu podale številne ladje, njihove posadke pa so odkrile Srednjo in Južno Ameriko.

Leta 1519 se je **Ferdinand Magellan** s svojo posadko odpravil na pot okoli sveta. Odpluli so proti zahodu, objadrali Južno Ameriko, dosegli Azijo in se po treh letih plovbe vrnili domov. Bili so prvi ljudje, ki so objadrali svet.

3 SPREMEMBE V STAREM SVETU

Papeževa razdelitev sveta

Po Kolumbovi vrnitvi leta 1493 se je med Španijo in Portugalsko vnel **spor** glede razdelitve na novo odkritega sveta. Rešil ga je **papež**, ki je ozemlja zahodno od 46. poldnevnik dodelil **Španiji**, vzhodno pa **Portugalski**. V tekmo za osvajanje ozemelj v novem svetu in na drugih celinah so se vključile tudi Anglija, Francija in Nizozemska. Začela se je **doba kolonizacije**.

Izmenjava blaga med Evropo in Ameriko je močno spodbudila razvoj evropske trgovine. Ker je **večina novih trgovskih poti** potekala **čez Atlantik**, so mesta ob njegovih obalah gospodarsko napredovala, sredozemska mesta, ki so bila v preteklosti pomembna izhodišča za kopenske trgovske poti z Azijo, pa so izgubila zaslužek.

Poleg žlahtnih kovin, začimb in drugih dragocenosti so Evropejci v deželah novega sveta odkrili tudi številne **rastline** in **živali**, ki jih dotlej niso poznali. Krompir, koruza, fižol in druge poljščine so sčasoma postale **del vsakodnevne evropske prehrane**, marsikje pa so po zaslugi teh rastlin celo odpravili lakoto.

4 POSLEDICE ODKRITIJ V NOVEM SVETU

Ameriko so že dolgo pred odkritjem Evropejcev poselila različna ljudstva. Nekatera med njimi so ustvarila visoke civilizacije z razvitim poljedelstvom, astronomijo in arhitekturo. Kljub temu so bila v očeh Evropejcev manjvredna. Med osvajanjem novega sveta so španski osvajalci oplenili staroselska mesta, **prebivalstvo** pa **zasušnili** za delo na plantažah in v rudnikih. Veliko staroselcev je **pomrlo** tudi **zaradi nalezljivih bolezni**, ki so jih v Ameriko zanesli Evropejci.

Ker evropski priseljenci niso dobili dovolj delavcev za obdelovanje velikih kmetijskih posestev v novem svetu, so v **Ameriko pripeljali afriške sužnje**. Prihod novih prebivalcev iz Evrope in Afrike je občutno spremenil podobo Amerike. Številne staroselske kulture so izginile, uveljavili so se novi jeziki (španščina, portugalščina, angleščina) in nova religija (krščanstvo), na številnih območjih pa se je **prebivalstvo** kulturno in raso pomešalo.

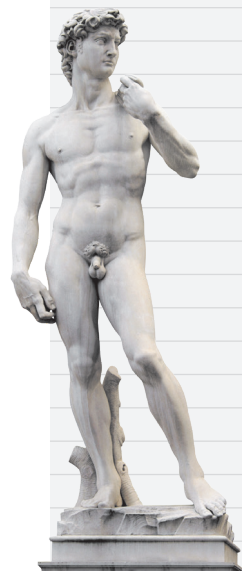

Majevska piramida

5 ODKRIVANJE DUHA – HUMANIZEM IN RENESANSA

V 14. stoletju se je na tleh zdajšnje Italije pojavila nova miselnost, imenovana **humanizem**, in se kmalu razširila po Evropi. Humanizem se je v marsičem zgledoval po antičnih mislecih. Bil je drugačen od srednjeveške miselnosti, saj je namesto Boga v **središče postavljaj človeka**, njegov razum, sposobnosti in čustva, zagovarjal je samostojno mišljenje ter spodbujal razvoj znanosti. K širjenju nove miselnosti je pomembno pripomogel **izum tiska**, ki je nadomestil zamudno prepisovanje knjig.

Humanistična miselnost je spodbudila **preporod v umetnosti**, ki ga imenujemo **renesansa**. Renesancijska umetnost se je zelo razlikovala od srednjeveške. Renesancijsko slikarstvo in kiparstvo je slavilo lepoto človeškega telesa, književnost se je osredotočala na posvetno življenje, arhitektura pa je sledila idealoma simetrije in harmonije, ki sta se uveljavila v antičnem stavbarstvu.

Michelangelov David

1 · STARI SVET PRED VELIKIMI ODKRITJI

Kugi, ki je v 14. stoletju pomorila tretjino evropskega prebivalstva, so pravili črna smrt. Ime je dobila po črnih lisah, ki so zaradi notranjih krvavitev nastajale na telesih obolelih.

V 15. stoletju so Evropo sestavljale številne države, ki so se med sabo **pogosto vojskovale**. Nobena izmed njih ni bila vodilna svetovna sila. Celina si še vedno ni opomogla po hudi **epidemiji kuge**, zaradi katere je v 14. stoletju umrla tretjina evropskega prebivalstva. Večino prebivalstva so sestavljali revni kmetje. Vpliv in bogastvo sta bila v rokah peščice – vladarjev, visokega plemstva in duhovščine ter maloštevilnih premožnih meščanov.

Malo je bilo **izobraženih ljudi**. Večina ljudi **na podeželju** je bila **nepismena**. Za plemstvo izobrazba ni bila pomembna, zares **izobražena** je bila **le duhovščina**. Boljšo izobrazbo je postopno pridobivalo meščanstvo, saj so v mestih začele nastajati **mestne šole** in **prve univerze**.

1 Katere težave so pestile Evropejce ob koncu srednjega veka? Obkroži pravilne odgovore.

pogoste vojne

revščina

dolgotrajne suše

pomanjkanje znanja

kmečki upori

zmanjšanje števila prebivalstva zaradi kuge

Z izjemo svoje celine Evropejci drugih delov sveta tedaj skoraj niso poznali. V obdobju **križarskih vojn** so sicer bolj **spoznali Sveto deželo (Bližnji vzhod)** in **severno Afriko**, ne pa tudi ozemelj vzhodnje od teh krajev.

Z drugimi civilizacijami so Evropo seznanjali predvsem **trgovci**, ki so iz oddaljenih krajev na vzhodu v Evropo prinašali začimbe, tkanine in dragocene kovine.

Med njimi je bil tudi **Marco Polo, beneški trgovec**, ki je v 13. stoletju po azijskih deželah potoval vse **do Kitajske**. Na pot je odšel še kot deček, ki je po svilni cesti iz Benetk na Kitajsko spremljal očeta in strica. V Pekingu so **spoznali mongolskega vladarja Kublaj kana** in Marco je postal celo član njegovega dvora. Dvajset let je bil njegov zaupnik, odposlanec in uradnik. Tako je spoznal tudi Burmo, Indijo in Tibet, to je kraje, v katere Evropejci še niso potovali.

2 Katere dele sveta so Evropejci spoznali po zaslugi potovanja Marca Pola?

Marco Polo (1254–1324)

Svoja potovanja po Aziji je opisal tudi v knjigi.

3 Kdo je ob koncu srednjega veka Evropejce seznanjal s civilizacijami zunaj Evrope?

.....

.....

4 Oglej si vir A in reši nalogo.

- a) Že za časa Marca Pola so Evropejci na vzhod potovali po svilni cesti. Obkroži izjavo, ki pravilno opiše svilno cesto.

Svilna cesta je tlakovana pot skozi osrednjo Kitajsko, ki so jo uporabljali kitajski cesarji.

Svilna cesta je pot med Sredozemljem in Kitajsko, ob kateri so gojili sviloprejk.

Svilna cesta je starodavna mreža poti med Evropo, Indijo in Kitajsko.

- b) Navedi večje države, ki dandanes ležijo ob kopenskih poteh nekdanje svilne ceste.

.....

.....

.....

Vir A: Svilna cesta

Starodavna mreža trgovskih poti, ki so povezovala Kitajsko s Sredozemskim morjem. Po njih so potovali ljudje, blago, znanje in celo bolezni.

5 Preberi besedilo v virih B in C ter ugotovi, o čem govori zgodba o črnih kamnih? Navedi še nekaj drugih pridobitev, ki so jih v tedanjem času uporabljali na Kitajskem, v Evropi pa jih niso poznali.

Vir B: O kraljestvih in čudesih vzhoda

Po vsej Kitajski uporabljajo nekakšne črne kamne, ki jih kopljejo v gorah in sežgejo kot drva. Če jih ponoči naložiš na ogenj in se dobro razžarijo, bodo zjutraj še vedno tleli; tako učinkoviti so, da po vsej državi ne uporabljajo drugega kuriva. Res je, da imajo tudi veliko drv, a jih ne kurijo, ker ti kamni bolje gorijo in stanejo manj.

Odlomek iz knjige Marca Pola

Vir C: Kublaj kan (1215–1294)

Mongolija, Kitajska in druge dežele na Daljnem vzhodu, ki jim je vladal Kublaj kan, so bile v tedanjem času bolj razvite kot Evropa. Uporabljali so kompase, smodnik, papir, premog ter druge pridobitve in izume, ki jih Evropejci tedaj še niso poznali.

.....

.....

.....

Karavela – majhna in okretna ladja, ki so jo razvili Portugalci. Jadrala je lahko tako po odprtem morju kot v plitvih obalnih vodah in po rekah v notranjost celine. Plula je lahko tudi proti vetru.

V sredini 15. stoletja so dežele v vzhodnem Sredozemlju zavzeli **osmanski Turki** in **pretrgali kopensko pot iz Evrope na vzhod**. Azijsko blago, ki so ga evropski trgovci tovorili čez osmansko ozemlje, so visoko obdavčili, to pa je povzročilo veliko zvišanje njegove cene. Potovanja v Azijo so postala tudi dolgotrajnejša. Evropski trgovci so zato začeli **iskati nove, pomorske poti do Indije** in dežel Daljnega vzhoda.

V tem obdobju so začeli nekateri pomorščaki in misleci prebirati starogrška dela, ki so domnevala, da je **Zemlja okrogla**. Ta zamisel se je razširila in občutno vplivala na odkrivanje sveta v naslednjih stoletjih. V Evropi so začeli uporabljati številne izume in tehnične izboljšave, ki so olajšali potovanja po morju. V začetku 15. stoletja so začeli evropski pomorščaki na svojih potovanjih smer plovbe določati **s kompasom**, položaj ladje na morju **s sekstantom**, oddaljenost ladje od ekvatorja pa **z astrolabom**. Kartografi so risali **vse bolj natančne zemljevide** in pomorske karte. Razvili so **tehnično boljše ladje**. Vse to je bil razlog, da so bili Evropejci pripravljeni na nove podvige – tudi čez morje.

6 Katere težave je Evropejcem povzročilo pretrganje kopenskih poti z Azijo?

7 Katere geografske predstave so odločilno vplivale na nova geografska odkritja?

8 Kako sta kompas in sekstant olajšala plovbo po odprtem morju?

Sekstant in kompas – preden so ju pomorščaki znali uporabljati, si niso upali na odprto morje.

? **Ponovi in razmisli**

- Kaj so Evropejci vedeli o svetu pred dobo velikih geografskih odkritij?
- Opiši pomen svilne ceste v evropskem gospodarstvu poznega srednjega veka.
- Katere tehnične izboljšave in izumi so omogočili nova geografska odkritja?

2 · ODKRIVANJE NOVEGA SVETA

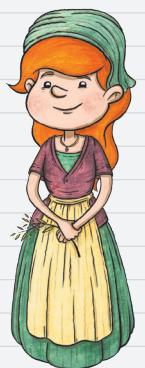
Portugalska je bila med prvimi evropskimi državami, ki so začele načrtno iskati nove poti do Indije po morju. V prvi polovici 15. stoletja je portugalski princ Henrik (pozneje imenovan **Henrik Pomorščak**) ustanovil pomorsko šolo. Organiziral je več pomorskih odprav. Njihov poglavitni cilj je bil **odkritje poti do Indije** (najpomembnejše pridelovalke črnega popra in drugih dragocenih začimb) **z obplutjem Afrike**.

Postopno so raziskovali zahodno obalo Afrike, dokler ni **leta 1487 Bartolomej Diaz obplul** njene najjužnejše točke, imenovane **Rt dobrega upanja**. **Vasco da Gama** je **leta 1497** po deset mesecev trajajoči plovbi končno **dosegel zdajšnjo Indijo**. Tako so Portugalci našli vzhodno pomorsko pot v Azijo in prevzeli vodilno vlogo v evropski trgovini z začimbami, ki so jo dotlej nadzorovali arabski, turški in beneški trgovci.

S potovanja z Vascom da Gama se je vrnilo le 60 od 180 ljudi. Mornarji so umirali zaradi skorbuta, podhranjenosti in žeje.

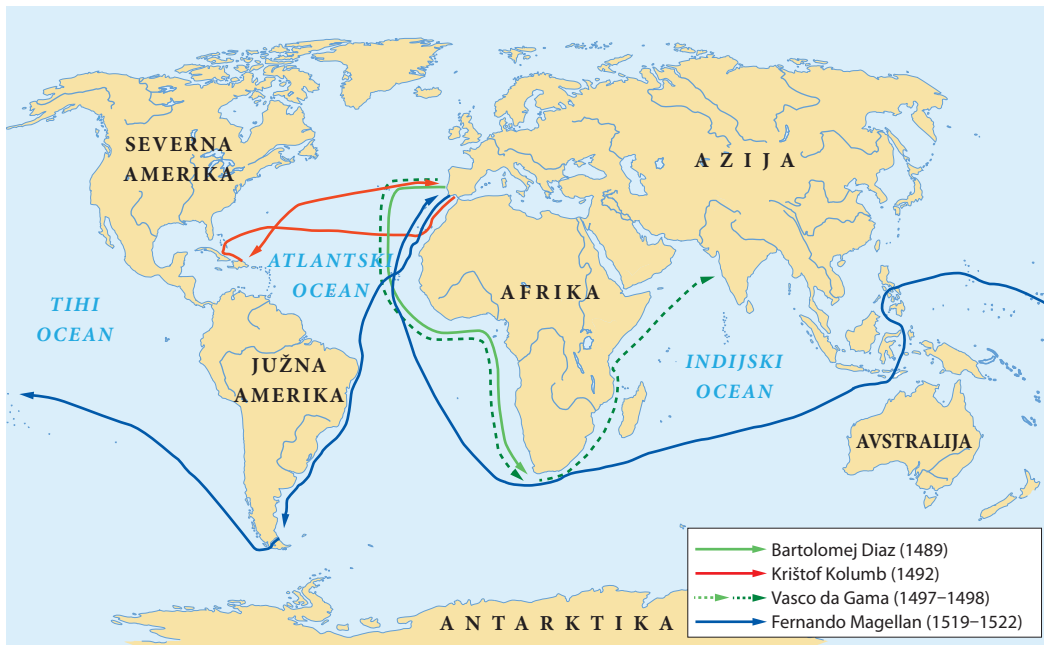

Kljub vsemu je bilo potovanje zelo dobičkonosno – začimbe, ki so jih pripeljali iz Indije, so prodali po kar 30-krat višji ceni.

- 1 Navedi imeni portugalskih pomorščakov, ki sta največ prispevala k odkritju pomorske poti do Indije. Opiši, kje sta plula. Pomagaj si z virom A.

Vir A: Poti najbolj znanih morjeplovcev

- 2 Kako je odkritje pomorske poti v Indijo vplivalo na razvoj portugalske trgovine?

- 3 Oglej si Vir B in zapiši imena začimb, ki so bile v poznem srednjem veku med najbolj priljubljenimi v Evropi.

Vir B: Azijske začimbe – poper, klinčki, cimet, janež, kardamon
Začimbe, ki so jih iz Indije, z Dišavskih otokov in iz drugih vzhodnih dežel dovažali v Evropo, so bile eden izmed najpomembnejših razlogov za iskanje pomorskih poti do Azije. Njihov prevoz je bil dolgotrajen, nadzor nad trgovino pa so imeli trgovci, ki so si pri prodaji jemali velik dobiček. Zato so bile zelo drage in so si jih lahko privoščili le premožnejši sloji.

Kolumb je mislil, da je Zemlja veliko manjša, kot je v resnici. Zato je pričakoval, da bo potovanje trajalo le nekaj tednov in ni vedel, da bo naletel na novo celino.

Pomorsko pot do Azije je skušal najti tudi raziskovalec **Krištof Kolumb**. Ker je verjel, da je Zemlja okrogla, je **do Indije** skušal priti s plovbo čez Atlantik **proti zahodu**. Leta 1492 je prepričal španskega vladarja, da je podprl njegov načrt. Oktobra **1492** je **dosegel enega izmed Karibskih otokov**, prepričan, da je prišel v Azijo. Da je odkrito ozemlje pravzaprav nova celina, je leta 1501 spoznal šele **Amerigo Vespucci**. Nova celina je po njem dobila ime **Amerika**.

Po Kolumbovem odkritju so se čez Atlantik napotile številne ladje. Španci so po osvojitvi Kube prodirali naprej v Mehiko, Portugalci so odkrili Brazilijo. S tem se je začela **doba geografskih odkritij** in **kolonizacije**.

- 4 Zakaj se je Kolumb odločil za pot na zahod?

- 5 Kako se je končalo Kolumbovo potovanje?

6 Na podlagi vira C ugotovi, kaj je poleg začimb še zanimalo Kolumba.

Vir C: Kolumbovo potovanje

Nedelja, 4. november

Admiral je nekaterim Indijancem pokazal cimet in poper /.../ pravi, da so oboje prepoznali; z gibi so pokazali, da je nedaleč od tu v jugozahodni smeri tega veliko. Pokazal jim je zlato in bisere in neki starec je povedal, da je v kraju, ki mu pravijo Bohio, dosti zlata, in da ga vsi nosijo okoli vratu, v ušesih in na rokah in nogah; enako bisere.

Odlomek iz Kolumbovega dnevnika

Krištof Kolumb – po več kot mesecu dni nepretrgane plovbe je pristal na Bahamskem otočju, mislil pa je, da je prišel v Indijo.

Leta 1519 je **Ferdinand Magellan** vodil najdrznejše potovanje dotlej. S petimi ladjami je **obplul južni del Južne Amerike** in **zaplul v Tihi ocean**. Mesece so jadrali, ne da bi videli kopno. Začelo jim je zmanjkovati hrane. Končno so dosegli Filipine v jugovzhodni Aziji, kjer je bil Magellan v spopadu z domačini ubit. Od prvotne posadke 250 moških jih je leta 1522 v Španijo vrnilo le 18. To so bili prvi ljudje, ki so **objadrali svet** in **odkrili zahodno pot v Indijo**.

7 Kaj je bil najpomembnejši dosežek portugalskega pomorščaka Magellana? Še enkrat si ogledaj zemljevid v viru A in opiši Magellanovo pot.

Magellanov preliv – preliv med Atlantskim in Tihim oceanom na skrajnem jugu Južne Amerike je dobil ime po pomorščaku Magellanu, ki ga je prvi preplul.

Ponovi in razmisli

- Katere tehniške novosti so omogočile dolgo plovbo po odprtih morjih?
- Kateri evropski državi sta bili vodilni pri odkrivanju novega sveta? Zakaj?
- Kakšni so bili motivi raziskovalcev?

3 · SPREMEMBE V STAREM SVETU

Kolonija je dežela, ki je pod oblastjo gospodarsko močnejše države, od katere je prostorsko ločena.

Po Kolumbovi vrnitvi so se med Španijo in Portugalsko začeli **prepiri o razdelitvi na novo odkritega sveta**. V sporu je posredoval **papež** in **svet razdelil na dva dela** – črta je potekala po Atlantskem oceanu od severnega do južnega pola. **Španija** je dobila ozemlja zahodno od te črte (večina ameriške celine z izjemo Brazilije, ki je pripadla Portugalski), **Portugalska** pa ozemlja vzhodno od te črte (Afrika in Azija). Po razdelitvi sveta sta španski in portugalski vladar v novih deželah začela **ustanavljati kolonije**. Tja sta poslala raziskovalce, vojake, uradnike in duhovnike, sledili pa so jim še drugi, ki so jih v novi svet privabile zgodbe o velikih bogastvih.

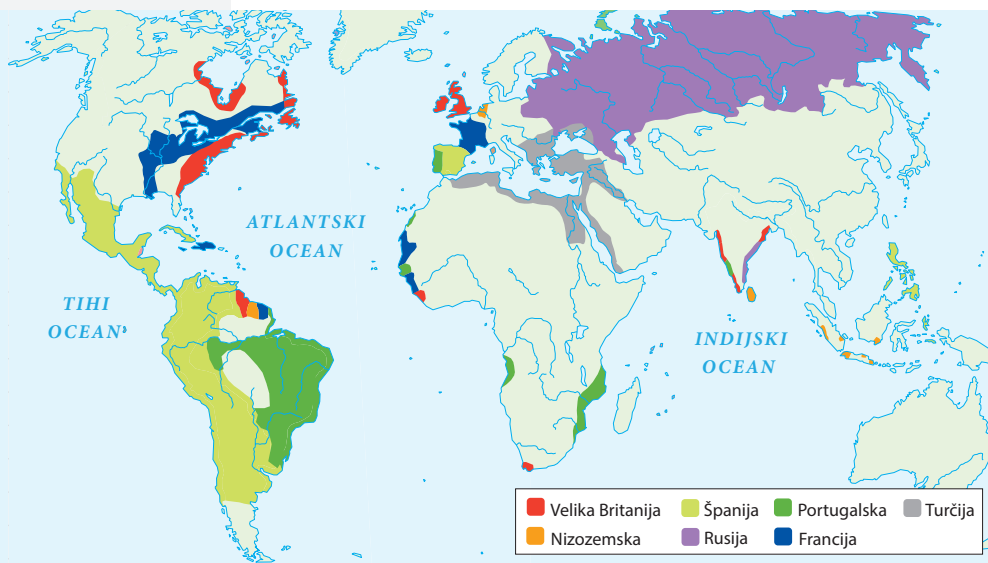
- 1 Pojasni, kako sta si na novo odkrita ozemlja razdelili Portugalska in Španija?

Čez ocean so se podali tudi **Angleži**, **Francozi** in **Nizozemci**, ki so odkrivali predvsem **območje Severne Amerike**, saj jim je bilo to bližje. Kmalu so začeli na novo odkritih ozemljih tudi oni ustanavljati svoje kolonije. Nastali so **kolonialni imperiji**, ki so z izkoriščanjem kolonij zelo obogateli. V kolonijah so pridobivali poceni surovine in tja z velikim dobičkom prodajali svoje izdelke.

- 2 Oglej si zemljevid v viru A in ugotovi, katere evropske države so v nekaj stoletjih ustvarile velike kolonialne imperije.

Vir A: Imperiji v sredini 18. stoletja

Ob evropskih državah sta imperija ustvarila tudi Osmansko cesarstvo in Rusija, ki pa ga nista širila z osvajanjem čezmorskih kolonij, temveč po kopnem.

Rastlinstvo in živalstvo v novem svetu se je precej razlikovalo od evropskega. Ko so ljudje **po letu 1492** vzpostavili trajen stik med celinami, se je začela **izmenjava rastlin in živali**, ki je zelo zaznamovala oblikovanje sodobnega sveta.

Med pomembnejšimi rastlinami iz Južne in Severne Amerike, prenesenimi v druge dele sveta, sta bila **krompir** in **koruza**. Obe rastlini sta poceni za gojenje in hranljivi. Čeprav **novih užitnih rastlin niso uvedli čez noč**, so sčasoma postale pomemben stalen del prehrane po vsem svetu. Ljudje so zato živeli dlje, **število svetovnega prebivalstva** pa se **je povečalo**.

Na Irskem je okoli leta 1670 živel slab milijon prebivalcev, po zaslugi uvajanja krompirja pa jih je bilo okoli leta 1840 že osem milijonov.

3 Kako je uvedba novih poljščin iz Amerike vplivala na prebivalstvo starega sveta?

.....

.....

.....

.....

4 Ogled si vir B in se spomni, kaj ste imeli včeraj za kosilo ali večerjo. Razmisli, katera od teh živil izvirajo iz Amerike. Nekaj jih naštej.

Vir B: Rastline, živali in bolezni, ki so po odkritju novega sveta prišle v Evropo

Sadje	ananas, papaja, vrtno jagode, črni ribez
Zelenjava	paradižnik, avokado, buče, bučke, paprika
Žita	koruza
Gomolji	manioka, krompir, sladki krompir, arašidi
Stročnice	fižol
Začimbe	čili, vanilja
Druge rastline	kakavovec (čokolada), tobak, koka, sončnice, kavčuk
Živali	lame, alpake, purani, morski prašički
Bolezni	sifilis

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Nove pomorske poti so imele velik **vpliv na evropsko trgovino** in **gospodarstvo**. V Evropo so dovažali vse več blaga, surovin in plemenitih kovin. **Vladarji** in **meščani**, ki so se ukvarjali s trgovino, z bančništvom in ladjedelništvom, so zato **obogateli**, lastniki zemlje, predvsem **plemstvo**, pa so bili v tem času **v slabšem položaju** in so se celo zadolževali. Na novo odkrita ozemlja prav tako **niso koristila večinskemu kmečkemu prebivalstvu**.

Ker je večina novih trgovskih poti vodila čez Atlantik, se je **trgovina preselila na Atlantsko obalo**, pristanišča ob Sredozemskem in Baltskem morju pa so samevala. Najpomembnejši pristanišči sta postali portugalska Lizbona in španski Cadiz, povečeval pa se je tudi promet v nizozemskih pristaniščih.

- 5 Katerim družbenim slojem je odkritje novih trgovskih poti koristilo in katerim ne? Zakaj?

Podoba Lizbone iz leta 1572

Portugalci so po odkritju vzhodne pomorske poti do Indije ustanovili številne trgovske postojanke v Aziji in postali vodilna evropska sila v trgovini z azijskimi začimbami.

- 6 Kam se je po odkritju novih pomorskih poti preselilo središče evropske trgovine? Navedi evropski pristanišči, ki sta po zaslugi novih geografskih odkritij gospodarsko napredovali.

- 7 Sklepaj, kako je odkritje novih pomorskih poti vplivalo na položaj Benetk, ki so bile do tedaj vodilna evropska sila v trgovini z začimbami.

? **Ponovi in razmisli**

- Katere evropske države so začele na novo odkritih ozemljih ustanavljati kolonije? Opiši obseg njihovih kolonialnih imperijev.
- Katere spremembe v življenju Evropejcev je povzročilo odkritje novega sveta?
- Kako je odkritje novih pomorskih poti vplivalo na evropsko gospodarstvo?

4 · POSLEDICE ODKRITIJ V NOVEM SVETU

Pred prihodom Evropejcev so v Ameriki živel **različna ljudstva**. Govorila so različne jezike in gojila različne kulture. Nekatera med njimi so bila zelo preprosta, druga pa so ustvarila **visoko razvite civilizacije**. Med njimi so bili **Maji in Azteki v Srednji Ameriki** ter **Inki v Južni Ameriki**. Azteški in inkovski imperij sta se ob prihodu Evropejcev širila, zato so se pogosto vojskovali s sosednjimi ljudstvi, običajne pa so bile tudi večje selitve prebivalstva. Ta ljudstva so zgradila **velika mesta**, razvila so **svoje pisave** in svojo **umetnost**, obvladala so tudi **astronomijo**. Izračunala so natančne koledarje, ki so jih med drugim uporabljala tudi pri razvoju poljedelstva. Častila so svoje bogove in jim darovala tudi človeške žrtve.

Vir A: Severna in Južna Amerika pred Kolumbom

- 1 Oglej si vir A in naštej pomembnejše staroselske kulture.

- 2 Oglej si vir B ter navedi poglobitve značilnosti majevske pisave.

Vir B: Majevska pisava

Najnaprednejšo pisavo v Ameriki so razvili Maji. Pisava ni črkovna, temveč hieroglifska. Sestavlja jo več kot 1000 znakov, ki ponazarjajo različne zloge. Vrezovali so jih v kamen ali zapisovali v knjige, narejene iz lubja.

- 3 Na podlagi vira C pojasni, kako so Maji uporabljali koledar v poljedelstvu.

Vir C: Majevski koledar

Maji so s koledarjem šteli leta, določali verske praznike ter ugotavljali začetek sušne in deževne dobe ter s tem povezan čas za setev, žetev in druga poljedelska opravila. Živel so namreč predvsem od pridelave koruze.

- 4 Katero posebnost je imelo inkovsko stavbarstvo? Odgovor poišči v viru Č.

Vir Č: Ostanki inkovskega mesta Machu Picchu

Značilnost inkovske arhitekture je bila gradnja brez uporabe malte. Velike kamnite bloke, ki so jih uporabljali kot gradbeni material, so lomili in brusili tako natančno, da so se popolnoma prilegali drug drugemu, zato niso potrebovali veziva. Da bi bila gradnja trdnjša, niso gradili ravnih zidov, temveč lomljene po sistemu cik-cak.

Španci so prišli v novi svet s strelnim orožjem in konji, vsega tega pa staroselci niso poznali.

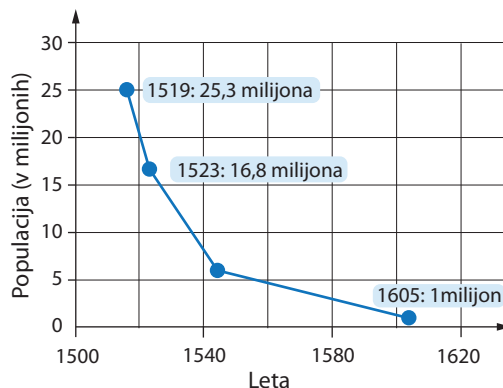

V začetku 16. stoletja so začeli Španci načrtno raziskovati Srednjo in Južno Ameriko. Odprave so vodili **konkvistadorji** (vojaki-raziskovalci). Ker so bili prepričani o večvrednosti Evropejcev, se je raziskovanje hitro sprevrglo v **plenjenje in pobijanje staroselcev**. Številne so zaslužnili in jih izkoriščali za delo na plantažah in v rudnikih. Največ jih je **pomrlo zaradi nalezljivih bolezni**, ki so jih v Ameriko zanesli Evropejci.

S priseljevanjem Evropejcev (in pozneje Afričanov) v Ameriko se je začelo **postopno mešanje prebivalstva**, uveljavili so se **novi jeziki** (predvsem španščina in angleščina), stare vere pa je nadomestilo **krščanstvo**. Številna staroselska ljudstva so izginila, skupaj z njimi pa tudi njihove kulture in jeziki.

- 5 Na podlagi vira D opiši, kako so evropske bolezni vplivale na staroselsko prebivalstvo.

Vir D: Zmanjševanje števila staroselcev po prihodu Špancev leta 1519

- 6 Kako je prihod Evropejcev zaznamoval staroselske jezike, vere in običaje?

- 7 Razmisli, zakaj se staroselci niso zmogli vojaško zoperstaviti španskim osvajalcem.

Evropski priseljenci v Braziliji, na Karibih in na jugu Severne Amerike so se kmalu začeli **ukvarjati s kmetijstvom**. Za delo v nasadih sladkornega trsa, bombaža in tobaka so potrebovali veliko ljudi. Sprva so za delo uporabljali zaslužnjene staroselce, vendar so ti zaradi bolezni in slabega ravnanja množično umirali. Zato so **delavce pripeljali iz Afrike**.

Tako se je razvila **trgovina s sužnji**. Vanjo so bili vpleteni tako evropski trgovci kot afriški poglavarji. Ti so kot sužnje sprva prodajali vojne ujetnike iz sosednjih plemen, pozneje pa so organizirali tudi lov nanje. Ta trgovina je močno **prizadela Afriko**, saj je celina izgubljala prebivalstvo, spodbudila pa je tudi vojne med afriškimi plemeni. Zelo je vplivala tudi na **rasno in kulturno podobo Amerike**.

Od 16. stoletja do druge polovice 19. stoletja so iz Afrike v Ameriko prepeljali več kot 10 milijonov afriških sužnjev.

8 Navedi razloge za vzpostavitev trgovine z afriškimi sužnji.

.....

.....

.....

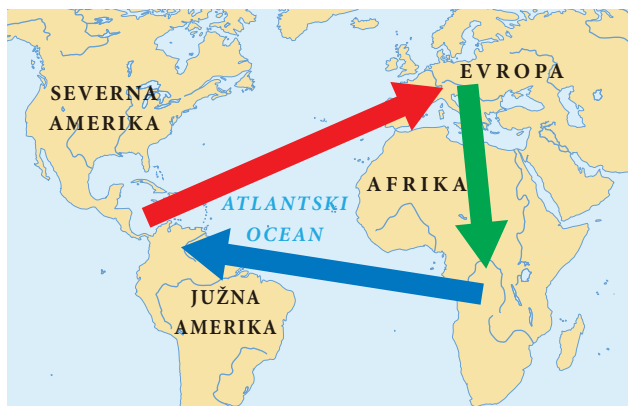
.....

Evropski trgovci s sužnji in njihovi poznejši ameriški lastniki so s sužnji ravnali nečloveško.

9 Zapiši, katero blago je potovalo po krakih trikotnika na zemljevidu vira E.

Vir E: Atlantski trikotnik izmenjave dobrin med Afriko, Ameriko in Evropo

Končne izdelke, narejene v Evropi, so trgovci prodajali v Afriko, kjer so jim plačevali s sužnji, te pa so čez Atlantik vozili v Južno in Severno Ameriko. Iz obeh Amerik so v Evropo pošiljali pridelke s plantaž (sladkor, bombaž, tobak) in surovine.

Amerika → Evropa:

Evropa → Afrika:

Afrika → Amerika:

10 Opiši dolgoročne posledice trgovine s sužnji za Afriko in Ameriko.

.....

.....

Novi svet je ob stiku s starim vendarle nekaj pridobil. Evropejci so s seboj pripeljali **krave, prašiče in kokoši**, ki jih staroselci niso poznali. Uvedli so **gnojenje**, s katerim so izboljšali obdelavo zemlje. Pripeljali so **osle in konje**, ki so olajšali potovanja, tovorjenje in obdelavo polj. V poljedelstvo so uvedli nekatere **nove rastline**, kot so kava, banane in različne vrste začimb.

- 11 Kaj je novi svet pridobil ob srečanju z evropsko kulturo? Pri oblikovanju odgovora si pomagaj z besedilom v okvirju in virom F.

Vir F: Rastline, živali in bolezni, ki so jih Evropejci prenesli v novi svet

Živila	jabolka, hruške, grozdje, citrusi, marelice, breskve, banane, melone, zelje, brokoli, cvetača, korenje, solata, čebula, česen, oves, ječmen, pšenica, rž, riž, čičerika, leča, grah, soja, sladkorni trs, oljke, kava, čaj
Začimbe	popper, cimet, klinčki, ingver, muškatni orešček
Živali	govedo, kokoši, osli, koze, ovce, konji, prašiči
Bolezni	kolera, malarija, ošpice, mumps, črne koze, tifus, rumena mrzlica

Pridelava sladkornega trsa, kave in banan na velikih plantažah je postala temeljna gospodarska panoga številnih kolonij v Srednji in Južni Ameriki.

- 12 Katere užitne rastline, ki so jih v novi svet prenesli Evropejci, so najbolj vplivale na gospodarski razvoj Srednje in Južne Amerike?

? **Ponovi in razmisli**

- Naštej in opiši visoke kulture, ki so pred prihodom Krištofa Kolumba obstajale v Ameriki.
- Pojasni pojem konkvistador. Kakšna je bila njegova vloga pri odkrivanju novega sveta?
- Navedi posledice, ki jih je imel stik z Evropejci za ameriško staroselsko prebivalstvo.

5 · ODKRIVANJE DUHA – HUMANIZEM IN RENESANSA

V 14. in 15. stoletju so na prostoru zdajšnje Italije obstajale majhne države, ki so bile v tem obdobju **gospodarsko zelo uspešne**. Njihovi prebivalci so se po večini **ukvarjali s trgovino in z obrtjo**, med njimi pa so bili tudi zelo **izobraženi ljudje**. Prav tam se je najprej uveljavila **nova miselnost – humanizem** (lat. *humanus* – človeški), ki je v ospredje postavil človeka in njegovo vlogo v svetu. Ta miselnost se je v prihodnjih stoletjih uveljavila tudi drugod po Evropi.

Pred pojavom humanizma je veljalo, da sta pomembna le bog in življenje po smrti, humanizem pa je v središče zanimanja postavil človeka.

1 Kaj je humanizem?

Humanistične mislece so zelo zanimala **dela antičnih znanstvenikov**, zato so jih začeli prevajati in proučevati. Nekatere knjige starogrških piscev so v Evropo zanesli že Arabci, ki so v 8. stoletju osvojili Pirenejski polotok, druge so Evropejci odkrili v 15. stoletju.

Antični pisci so človeka videli v drugi luči. Zanje je bilo pomembno, da človek živi polno in ustvarjalno življenje. Spoznali so človekovo povezanost z naravo, to pa je povečalo zanimanje za njeno proučevanje. V obdobju humanizma so se zelo razvile **anatomija, medicina, biologija, matematika** in **astronomija**.

Dela antičnih mislecev so vplivala tudi na razvoj humanističnih ved, kot so **filozofija** in **zgodovina**, ter na nove **politične in socialne teorije**. **Erazem Rotterdamski, Thomas More, Niccolò Machiavelli** in drugi humanistični pisci so kazali na napake tedanje družbe in izražali željo po boljši družbi.

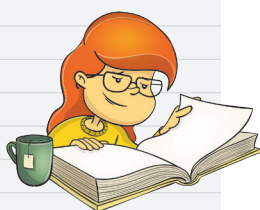
Med pomembnejšimi humanisti na Slovenskem so bili koprski škof **Peter Pavel Vergerij**, ljubljanski škof **Krištof Ravbar** in **Jurij Sladkonja**, dunajski škof slovenskega rodu.

2 Katere zgodovinske obdobje je najbolj navdihovalo humanistične mislece?

3 Kako je humanizem vplival na razvoj znanosti?

Med letoma 1450 in 1500 so natisnili približno 40 000 knjig. Številne niso imele verske vsebine, temveč so bile namenjene razvedrilu, česar ljudje do tedaj niso poznali.

- 4 Obkroži ideje, ki so jih zagovarjali humanistični misleci. Pomagaj si z virom A.
- človek naj živi ustvarjalno
 - človek mora biti pokoren vladarjem
 - človek je svobodno bitje
 - človek naj bo odgovoren do skupnosti, v kateri živi

Vir A: Erazem Rotterdamski (1466–1536)

Erazem Rotterdamski je bil nizozemski humanistični mislec, ki je v svojih delih poudarjal vrednost posameznika, zagovarjal človeško svobodo, strpnost do drugih in odgovornost do skupnosti.

K širjenju nove miselnosti je odločilno pripomogel **izum tiska**. V srednjem veku so knjige prepisovali ročno, to pa je bilo zelo zamudno in drago. **Okoli leta 1450** je **Johannes Gutenberg** izdelal **prvi tiskarski stroj** v Evropi. Temeljlil je na premičnih črkah, ki jih je bilo mogoče sestavljati v besede, vrstice in strani. Če so jih premazali s črnilom, so jih lahko večkrat odtisnili na **papir**, ki je začel v tistem času izpodrivati pergament.

Ob koncu 15. stoletja so bile tiskarske delavnice v vseh večjih evropskih mestih. Knjige so postale dostopnejše, znanje in **nove ideje** so se **hitreje širili po Evropi**.

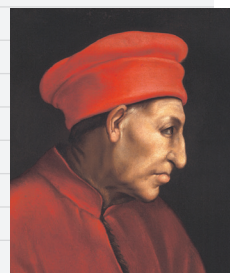
- 5 Opiši vpliv izuma tiskarskega stroja na širjenje humanističnih idej.

Za antična dela so se začeli zanimati tudi umetniki. Občudovali so skladnost antične umetnosti in jo začeli posnemati. To je precej spremenilo način slikanja, kiparjenja, arhitekture in drugih umetnosti. **Spremembe na področju umetnosti** so bile tako velike, da so to obdobje poimenovali **renesansa** (novo rojstvo).

Renesančne slikarje in kiparje, med katerimi so bili **Michelangelo Buonarroti**, **Leonardo Da Vinci** in **Jan van Eyck**, je pri ustvarjanju vodila podobna želja kot antične umetnike – prikazati svet, kakršen je v resnici.

Arhitekti so posnemali antične oblike in stavbe ter natančno načrtovanje mest. V njih so nastajali široke ulice in trgi, ob katerih so se bohotile **udobne in bogate renesančne palače**, ki jih je obdajal renesančni vrt, urejen kot park.

- 6 Kaj pomeni izraz renesansa?

Cosimo de' Medici
(1389–1464)

Bil je premožen florentinski meščan, ki je denarno podpiral umetnike.

7 Navedi značilnosti renesančne arhitekture.

.....

.....

.....

.....

Stolnica v Firencah – arhitekt Brunelleschi se je pri načrtovanju svojih del zgledoval po starih antičnih stavbah (npr. rimskem Panteonu).

8 Na podlagi vira B zapiši glavne značilnosti renesančnega slikarstva.

Vir B: Da Vincijeva Mona Lisa

Slika izraža renesančno zanimanje za portrete in skladnost. Leonardo da Vinci je bil umetnik, inženir in naravoslovec. Znanje anatomije mu je zelo koristilo pri slikanju in kiparjenju.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Razvijale so se tudi druge oblike renesančne umetnosti. V književnosti sta se uveljavila **novela** in **roman**, razvila se je **dramatika**. Najznamenitejši pisci tega obdobja so **Giovanni Boccaccio**, **Miguel de Cervantes** in **William Shakespeare**.

V glasbi so izpopolnili znanje o harmoniji. **Glasba** ni bila več namenjena samo razvedrilu in dopolnitvi verskih obredov kot v srednjem veku, temveč so jo začeli obravnavati kot **samostojno umetnost**. Na tem področju je bil zelo uspešen skladatelj **Jakob Petelin Gallus**, domnevno doma iz Ribnice. Deloval je predvsem na Dunaju in v Pragi.

9 Katere nove književne zvrsti so se uveljavile v renesančni književnosti?

.....

.....

? **Ponovi in razmisli**

- a) Navedi poglobitve značilnosti humanizma in pojasni, v čem se najbolj razlikuje od srednjeveške miselnosti.
- b) Pojasni vlogo mecenov v razvoju renesančne umetnosti.
- c) Opiši razvoj renesančne umetnosti na posameznih področjih.

? • KOLIKO ZNAM?

- 1 Dopolni preglednico, v kateri je zapisano zaporedje dogodkov, povezanih z odkrivanjem sveta v 14. in 15. stoletju. Preglednico lahko prepišeš tudi v zvezek.

Turki pretrgajo kopenske povezave z Azijo ...	Portugalci odkrijejo ...	Španci odkrijejo ...	Posledice odkritja novega sveta za Evropo ...	Posledice prihoda Evropejcev za prebivalce Amerike ...

- 2 Dopolni preglednico, v kateri predstaviš pogloblitve značilnosti humanizma in renesanse. Lahko jo prepišeš tudi v zvezek.

Kdaj in kje se najprej pojavita humanizem in renesansa?	Značilnosti humanistične miselnosti	Značilnosti renesančnega slikarstva, kiparstva in arhitekture	Značilnosti renesančne književnosti in glasbe

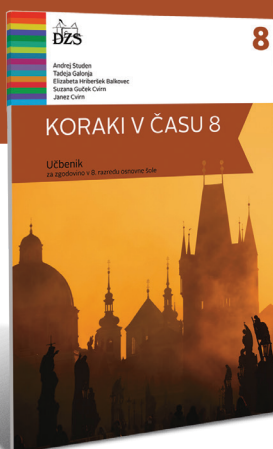
znanje uresničuje sanje

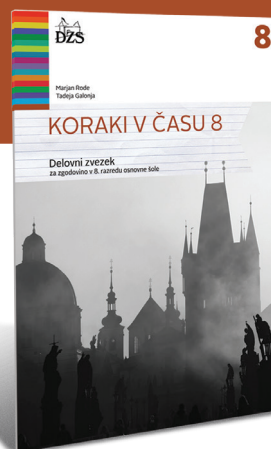
UČNI KOMPLET za zgodovino v 8. razredu

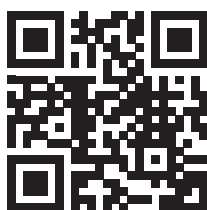
Samostojni delovni zvezek

Učbenik

Delovni zvezek

E-gradiva na
www.evedez.si

Gradiva za projekcijo
Učne priprave
Interaktivne vsebine
Dodatna gradiva